

CAPUT XXXI.

Quid juvet dialectica. — Sophisma.

XLVIII. RESTANT ea, quæ non ad corporis sensus, sed ad rationem animi pertinent, ubi disciplina regnat disputationis et numeri. Sed disputationis disciplina ad omnia genera quæstionum, quæ in Litteris sanctis sunt penetranda et dissolvenda, plurimum valet: tantum ibi cavenda est libido rixandi, et puerilis quædam ostentatio decipiendi adversarium. Sunt enim multa quæ appellantur sophismata, falsæ conclusiones rationum, et plerumque ita veras imitantes, ut non solum tardos, sed ingeniosos etiam minus diligenter attentos decipiant. Proposuit enim quidam², dicens ei cum quo loquebatur: « Quod ego sum, tu non es. » At ille consensit: verum enim erat ex parte, vel eo ipso quod iste insidiosus, ille simplex erat. Tunc iste addidit, « Ego autem homo sum. » Hoc quoque cum ab illo accepisset, conclusit dicens: « Tu igitur non es homo. » Quod genus captiosarum conclusionum Scriptura, quantum existimo, detestatur illo loco, ubi dictum est, « Qui sophistice loquitur, odibilis est². » Quanquam etiam sermo non captiosus, sed tamen abundantius quam gravitatem decet, verborum ornamenta consecrans, sophisticus dicitur.

XLIX. Sunt etiam veræ connexiones ratiocinationis falsas habentes sententias, quæ consequuntur errorem illius, cum quo agitur: quæ tamen ad hoc inferuntur a

¹ Hoc syllogismo quidam adorsus Diogenem, ipse facta a Diogene conversione captus deridebatur. — ² Eccli. xxxvii, 23.

bono et docto homine, ut in iis erubescens ille, cuius errorem consequuntur, eundem relinquat errorem: quia si in eodem manere voluerit, necesse est ut etiam illa, quæ damnat, tenere cogatur. Non enim verâ inferebat Apostolus, cum diceret: « Neque Christus resurrexit: » et illa alia, « Inanis est prædicatio nostra, inanis est et fides » vestra¹: » et deinceps alia, quæ omnino falsa sunt, quia et Christus resurrexit, et non erat inanis prædicatio eorum, qui hoc annuntiabant, nec fides eorum, qui hoc credebant: sed ista falsa verissime connectebantur illi sententiæ, qua dicebatur non esse resurrectionem mortuorum. Istis autem falsis repudiatis, quoniam vera erant si mortui non resurgunt, consequens erit resurrectio mortuorum. Cum ergo sint veræ connexiones, non solum verarum, sed etiam falsarum sententiarum, facile est veritatem connexionum etiam in scholis illis discere, quæ præter Ecclesiam sunt. Sententiarum autem veritas in sanctis Libris ecclesiasticis investiganda est.

CAPUT XXII.

Veritas connexionum non ab hominibus instituta est, sed tantum observata.

L. IPSA tamen veritas connexionum non instituta, sed animadversa est ab hominibus et notata, ut eam possint vel discere vel docere; nam est in rerum ratione perpetua et divinitus instituta. Sicut enim qui narrat ordinem temporum, non eum ipse componit, et locorum situs, aut na-

¹ 1 Cor. xv, 13, 14.

turas animalium, vel stirpium, vel lapidum qui ostendit, non res ostendit ab hominibus institutas; et ille qui demonstrat sidera, eorumque motus, non a se vel ab homine aliquo rem institutam demonstrat: sic etiam qui dicit: « Cum falsum est quod consequitur, necesse est ut falsum sit quod præcedit; » verissime dicit, neque ipse facit ut ita sit, sed tantum ita esse demonstrat. Ex hac regula illud est, quod de apostolo Paulo commemoravimus: præcedit enim non esse resurrectionem mortuorum, quod dicebant illi, quorum errorem destruere volebat Apostolus. Porro illam sententiam præcedentem, qua dicebant non esse resurrectionem mortuorum, necessario sequitur, « Neque » Christus resurrexit. » Hoc autem quod sequitur, falsum est, Christus enim resurrexit. Falsum est ergo et quod præcedit: præcedit autem non esse resurrectionem mortuorum. Est ergo resurrectio mortuorum. Quod totum breviter ita dicitur: « Si non est resurrectio mortuorum, neque Christus resurrexit: Christus autem resurrexit: est igitur resurrectio mortuorum. » Hoc ergo, ut consequenti ablato auferatur etiam necessario quod præcedit, non instituerunt homines, sed ostenderunt. Et hæc regula pertinet ad veritatem connexionum, non ad veritatem sententiarum.

CAPUT XXXIII.

In falsis sententiis conclusiones veræ esse possunt, et in veris falsæ.

LI. SED in hoc loco de resurrectione cum ageretur, et regula connexionis vera est, et ipsa in conclusione sententia. In falsis autem sententiis, connexionis veritas est isto modo: Faciamus aliquem concessisse, si animal est cochlea, vocem habet. Hoc concessio, cum probatum fuerit vocem cochleam non habere, quoniam consequenti ablato, illud quod præcedit aufertur, concluditur non esse animal cochleam. Quæ sententia falsa est, sed ex concessio falso vera est conclusionis connexio. Veritas itaque sententiæ per se ipsam valet; veritas autem connexionis ex ejus, cum quo agitur, opinione vel concessione consistit. Ideo autem, ut supra diximus, infertur verâ connexionione quod falsum est: ut cum, cujus errorem corrigere volumus, pœniteat concessisse præcedentia, quorum consequentia videt esse respuenda. Jam hinc intelligere facile est, sicut in falsis sententiis veras, sic in veris sententiis falsas conclusiones esse posse. Fac enim aliquem proposuisse: Si justus est ille, bonus est, et esse concessum: deinde assumpsisse: Non est autem justus: quo item concessio: Non est igitur bonus. Quæ tametsi vera sint omnia, non est tamen vera regula conclusionis. Non enim sicut ablato consequenti aufertur necessario quod præcedit, ita etiam ablato præcedenti aufertur necessario quod consequitur, quia verum est, cum dicimus: Si orator est, homo est. Ex qua propositione si assumamus:

Non est autem orator; non erit consequens cum intuleris :
Non est igitur homo.

CAPUT XXXIV.

*Aliud est nosse leges conclusionum, aliud veritatem
sententiarum.*

LII. QUAPROPTER aliud est nosse regulas connexionum, aliud sententiarum veritatem. In illis discitur quid sit consequens, quid non consequens, quid repugnans. Consequens est : Si orator est, homo est. Inconsequens, Si homo est, orator est. Repugnans, Si homo est, quadrupes est. Hic ergo de ipsa connexione iudicatur. In veritate autem sententiarum ipsæ per se sententiæ, non earum connexio consideranda est; sed veris certisque sentiæ, cum incertæ vera connexione junguntur, etiam ipsæ certæ fiant, necesse est. Quidam autem sic se jactant, cum veritatem connexionum didicerint, quasi sententiarum ipsa sit veritas. Et rursus, quidam plerumque retinentes veram sententiam male se contemnunt, quia leges conclusionis ignorant; cum melior sit qui novit esse resurrectionem mortuorum, quam ille qui novit consequens esse, ut si resurrectio mortuorum non est, neque Christus resurrexerit.

CAPUT XXXV.

*Scientia definiendi et dividendi non est falsa etiamsi
falsis adhibeatur. — Falsum quid.*

LIII. ITEM scientia definiendi, dividendi, atque partiendi, quanquam etiam rebus falsis plerumque adhibeatur, ipsa tamen falsa non est, neque ab hominibus instituta, sed in rerum ratione comperta. Non enim quia et fabulis suis eam poëtæ, et opinionibus erroris sui vel falsi philosophi, vel etiam hæretici, hoc est falsi Christiani adhibere consueverunt, propterea falsum est, neque in definiendo, neque in dividendo aut partiendo aliquid complectendum esse, quod ad rem ipsam non pertinet, aut aliquid quod pertinet, prætereundum. Hoc verum est, etiamsi ea, quæ definiuntur aut distribuuntur, vera non sint. Nam et ipsum falsum definitur, cum dicimus falsum esse significationem rei non ita se habentis ut significatur, sive alio aliquo modo. Quæ definitio vera est, quamvis falsum verum esse non possit. Possumus etiam dividere, dicentes duo esse genera falsi; unum eorum quæ omnino esse non possunt; alterum eorum quæ non sunt, quanvis esse possint. Nam qui dicit, septem et tria undecim esse, id dicit quod omnino esse non potest : qui autem dicit Kalendis, verbi gratia, Januariis pluisse, tametsi factum non sit, id tamen dicit quod fieri potuerit. Definitio igitur et divisio falsorum potest esse verissima, quamvis falsa ipsa utique vera non sint.

CAPUT XXXVI.

Eloquentiæ præcepta vera sunt, quamvis eis interdum falsa persuadeantur.

LIV. SUNT etiam quædam præcepta uberioris disputationis, quæ jam eloquentia nominatur, quæ nihilominus vera sunt, quamvis eis possint etiam falsa persuaderi: sed quia et vera esse possunt, non est facultas ipsa culpabilis, sed ea male utentium perversitas. Nam neque hoc ab hominibus institutum est, ut veritatis expressio conciliet auditorem, aut ut facile quod intendit, insinuet brevis et aperta narratio, et varietas ejus sine fastidio teneat intentos, et cæteræ hujusmodi observationes, quæ sive in falsis, sive in veris causis, veræ sunt tamen, in quantum vel sciri vel credi aliquid faciunt, aut ad expetendum fugiendumve animos movent, et inventæ potius quod ita se habeant, quam ut ita se haberent institutæ.

CAPUT XXXVII.

Quæ utilitas rhetoriæ et dialecticæ.

LV. SED hæc pars cum discitur, magis ut proferamus ea quæ intellecta sunt, quam ut intelligamus adhibenda est. Illa vero conclusionum, et definitionum, et distributionum, plurimum intellectorem adjuvat: tantum absit

error, quo videntur homines sibi ipsam beatæ vitæ veritatem didicisse, cum ista didicerint. Quanquam plerumque accidat ut facilius homines res eas assequantur, propter quas assequendas ista dicuntur, quam talium præceptorum nodosissimas et spinosissimas disciplinas. Tanquam si quispiam dare volens præcepta ambulandi, moneat non esse levandum posteriorem pedem, nisi cum posueris priorem, deinde minutatim quemadmodum articulorum et poplitum cardines oporteat movere, describat. Vera enim dicit, nec aliter ambulari potest, sed facilius homines hoc faciendo ambulant, quam animadvertunt cum faciunt, aut intelligunt cum audiunt. Qui autem ambulare non possunt, multo minus ea curant, quæ nec experiendo possunt attendere. Ita plerumque citius ingeniosus videt non esse ratam conclusionem, quam præcepta ejus capit: tardus autem non eam videt, sed multo minus quod de illa præcipitur, magisque in his omnibus ipsa spectacula veritatis sæpe delectant, quam ex eis in disputando aut judicando adjuvamur, nisi forte quod exercitiora reddunt ingenia, si etiam maligniora aut inflatiora non reddant, hoc est ut aut decipere verisimili sermone atque interrogationibus ament, aut aliquid magnum, quo se bonis atque innocentibus anteponant, se assecutos putent, qui ista didicerunt.

CAPUT XXXVIII.

Numerorum scientia non ex hominum instituto, sed ex rerum natura est, ab hominibus adinventata.

LVI. JAMVERO numeri disciplina cuilibet tardissimo clarum est, quod non sit ab hominibus instituta, sed potius indagata atque inventa. Non enim sicut primam syllabam *Italiae*, quam brevem pronuntiaverunt veteres, voluit Virgilius, et longa facta est, ita quisquam poterit efficere cum voluerit, ut ter terna aut non sint novem, aut non possint efficere quadratam figuram, aut non ad ternarium numerum tripla sint, ad senarium sescupla, ad nullum dupla, quia intelligibiles numeri semissem non habent. Sive ergo in se ipsis confiderentur, sive ad figurarum aut sonorum aliarumve motionum leges numeri adhibeantur, incommutabiles regulas habent, neque ullo modo ab hominibus institutas, sed ingeniosorum sagacitate compertas.

LVII. Quæ tamen omnia quisquis ita dilexerit, ut jactare se inter imperitos velit, et non potius quærere unde sint vera, quæ tantummodo vera esse persenserit, et unde quædam non solum vera, sed etiam incommutabilia, quæ incommutabilia esse non comprehenderit; ac sic a specie corporum usque ad humanam mentem perveniens, cum et ipsam mutabilem invenerit, quod nunc docta, nunc indocta sit, constituta tamen inter incommutabilem supra se veritatem, et mutabilia infra se cætera, ad unius Dei laudem atque dilectionem cuncta convertere, a quo cuncta

esse cognoscit; doctus videri potest, esse autem sapiens nullo modo.

CAPUT XXXIX.

Quibus ex supra notatis disciplinis, quove animo danda opera. — Leges humanæ.

LVIII. QUAMOBREM videtur mihi studiosis et ingeniosis adolescentibus, et timentibus Deum, beatamque vitam quærentibus, salubriter præcipi, ut nullas doctrinas, quæ præter Ecclesiam Christi exercentur, tanquam ad beatam vitam capessendam secure sequi audeant, sed eas sobrie diligenterque dijudicent: et si quas invenerint ab hominibus institutas varias propter diversas voluntates instituentium, et ignotas propter suspensiones errantium, maxime si habeant etiam cum dæmonibus initam societatem per quarumdam significationem quasi quædam pacta atque conventa, repudient penitus et detestentur; alienent etiam studium a superfluis et luxuriosis hominum institutis. Illa vero instituta hominum, quæ ad societatem conviventium valent, pro ipsa hujus vitæ necessitate non negligant. In cæteris autem doctrinis, quæ apud gentes inveniuntur, præter historiam rerum, vel præteriti temporis vel præsentis, ad sensus corporis pertinentium, quibus etiam utilium artium corporalium experimenta et conjecturæ annumerantur, et præter rationem disputationis et numeri, nihil utile esse arbitror. In quibus omnibus tenendum est, Ne quid nimis¹: et maxime in iis, quæ ad

¹ Terent. in Andr. Act. 1, Scen. 1.

corporis sensus pertinentia,volvuntur temporibus, et continentur locis.

LIX. Sicut autem quidam de verbis omnibus et nominibus hebræis, et syris, et ægyptiis, vel si qua alia lingua in Scripturis sanctis inveniri potest, quæ in eis sine interpretatione sunt posita, fecerunt, ut ea separatim interpretarentur; quod et Eusebius fecit de temporum historia propter divinorum Librorum quæstiones, quæ usum ejus flagitant: quod ergo hi fecerunt de his rebus, ut non sit necesse Christiano in multis propter pauca laborare; sic video posse fieri, si quem eorum qui possunt, benignam sane operam fraternæ utilitati delectet impendere, ut quoscumque terrarum locos, quæve animalia vel herbas atque arbores, sive lapides vel metalla incognita, speciesque quaslibet Scriptura commemorat, ea generatim digerens, sola exposita litteris mandet. Potest etiam de numeris fieri, ut eorum tantummodo numerorum exposita ratio conscribatur, quos divina Scriptura meminit. Quorum aliqua aut omnia forte jam facta sunt, sicut multa quæ a bonis doctisque Christianis elaborata atque conscripta non arbitrabamur, invenimus; sed sive propter turbas negligentium, sive propter invidorum occultationes latent. Quod utrum de ratione disputandi fieri possit, ignoro: et videtur mihi fieri non posse, quia per totum textum Scripturarum colligata est nervorum vice; et ideo magis ad ambigua solvenda et explicanda, de quibus post loquemur, legentes adjuvat, quam ad incognita signa, de quibus nunc agimus agnoscenda.

CAPUT XL.

Ab ethnicis si quid recte dictum, in nostrum usum est convertendum.

LX. PHILOSOPHI autem qui vocantur, si qua forte vera et fidei nostræ accommodata dixerunt, maxime Platonici, non solum formidanda non sunt, sed ab eis etiam tanquam injustis possessoribus in usum nostrum vindicanda. Sicut enim Ægyptii non solum idola habebant et onera gravia, quæ populus Israël detestaretur et fugeret, sed etiam vasa atque ornamenta de auro et argento, et vestem, quæ ille populus exiens de Ægypto¹, sibi potius tanquam ad usum meliorem clanculo vindicavit, non auctoritate propria, sed præcepto Dei, ipsis Ægyptiis nescienter commodantibus ea, quibus non bene utebantur: sic doctrinæ omnes gentilium non solum simulata et superstitiosa figmenta gravesque sarcinas supervacanei laboris habent, quæ unusquisque nostrum, duce Christo, de societate gentilium exiens, debet abominari atque devitare; sed etiam liberales disciplinas usui veritatis aptiores, et quædam morum præcepta utilissima continent, deque ipso uno Deo colendo nonnulla vera inveniuntur apud eos, quodeorum tanquam aurum et argentum quod non ipsi instituerunt, sed de quibusdam quasi metallis divinæ providentiæ, quæ ubique infusa est, eruerunt, et quo perverse atque injuriose ad obsequia dæmonum abutuntur, cum ab eorum misera societate sese animo separat, debet ab eis auferre Christianus ad usum justum prædicandi Evangelii. Vestem quoque illorum, id est,

¹ Exod. iii, 22, et xii, 35. Dist. xxxvii, cap. Legimus.

hominum quidem instituta, sed tamen accommodata humanæ societati, qua in hac vita carere non possumus, accipere atque habere licuerit in usum convertenda christianum.

LXI. Nam quid aliud fecerunt multi boni fideles nostri? Nonne aspiciamus quanto auro et argento et veste suffarcinatus exierit de Ægypto Cyprianus doctor suavissimus et martyr beatissimus? quanto Lactantius; quanto Victorinus, Optatus, Hilarius, ut de vivis taceam; quanto innumerabiles Græci? Quod prior ipse fidelissimus Dei famulus Moyses fecerat, de quo scriptum est, quod eruditus fuerit omni sapientia Ægyptiorum¹. Quibus omnibus viris superstitiosa gentium consuetudo, et maxime illis temporibus, cum Christi decutiens jugum Christianos persequeretur, disciplinas quas utiles habebat, nunquam commodaret, si eas in usum unius colendi Dei, quo vanus idolorum cultus extingueretur, conversum iri suspicaretur: sed dederunt aurum et argentum et vestem suam exeunti populo Dei de Ægypto, nescientes quemadmodum illa, quæ dabant, in Christi obsequium cederent. Illud enim in Exodo factum, sine dubio figuratum est, ut hoc præsignaret: quod sine præiudicio alterius, aut paris aut melioris intelligentiæ dixerim.

¹ Act. vii, 22.

CAPUT XLI.

Studium Scripture sacre qualem animum requirat.

LXII. SED hoc modo instructus divinarum Scripturarum studiosus, cum ad eas perscrutandas accedere coeperit, illud apostolicum cogitare non cesset, « Scientia in- » stat, charitas ædificat¹. » Ita enim sentiet, quamvis de Ægypto dives exeat, tamen nisi Pascha egerit, salvum se esse non posse. Pascha autem nostrum immolatus est Christus, nihilque magis immolatio Christi nos docet, quam illud quod ipse clamat, tanquam ad eos, quos in Ægypto sub Pharaone videt laborare: « Venite ad me » omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam » vos. Tollite jugum meum super vos, et discite a me, » quia mitis sum, et humilis corde; et invenietis re- » quem animabus vestris. Jugum enim meum suave est, » et sarcina mea levis est² » : quibus, nisi mitibus et humilibus corde, quos non inflat scientia, sed charitas ædificat? Meminerint ergo eorum, qui Pascha illo tempore per umbrarum imaginaria celebrabant, cum signari postes sanguine agni juberentur, hyssopo fuisse signatos³. Herba hæc mitis et humilis est, et nihil fortius et penetrabilius ejus radicibus, ut « In charitate radicati et fun- » dati, possimus comprehendere cum omnibus sanctis, quæ » sit latitudo, et longitudo, et altitudo, et profundum⁴ », id est, crucem Domini, cujus latitudo dicitur in trans-

¹ 1 Cor. viii, 1, et v, 7. — ² Matth. xi, 18-30. — ³ Exod. xii, 22. —

⁴ Ephes. iii, 17.

verso ligno, quo extenduntur manus, longitudo a terra usque ad ipsam latitudinem, quo a manibus et infra totum corpus affigitur; altitudo a latitudine sursum usque ad summum, cui adhæret caput; profundum vero quod terræ infixum absconditur. Quo signo crucis, omnis actio christiana describitur, bene operari in Christo, et ei perseverantur inhærere, sperare cœlestia, sacramenta non profanare. Per hanc actionem purgati valebimus cognoscere etiam superëminentem scientiam charitatis Christi, qua æqualis est Patri, per quem facta sunt omnia, ut impleamur in omnem plenitudinem Dei. Est etiam in hyssopo vis purgatoria, ne inflante scientia de divitiis ab Ægypto ablati, superbe aliquid pulmo tumidus anhelet: « Asperges me, inquit, hyssopo et mundabor, lavabis me, et super nivem dealbabor. Auditui meo dabis exultationem et lætitiã ¹. » Deinde consequenter annectit, ut ostendat purgationem a superbia significari hyssopo, « Et exultabunt ossa humiliata ². »

CAPUT XLII.

Sacræ Scripturæ cum profana comparatio.

LXIII. QUANTUM autem minor est auri, argenti vestisque copia, quam de Ægypto secum ille populus abstulit, in comparatione divitiarum, quas postea Jerosolymæ consecutus est, quæ maxime in Salomone rege ostenduntur ³, tanta fit cuncta scientia, quæ quidem est utilis, collecta de libris gentium, si divinarum Scripturarum scientiæ comparetur. Nam quidquid homo extra didicerit,

¹ Psal. l, 9, 10. — ² Ibid. — ³ 3 Reg. x, 23.

si noxium est, ibi damnatur; si utile est, ibi invenitur. Et cum ibi quisque invenerit omnia, quæ utiliter alibi didicit, multo abundantius ibi inveniet ea, quæ nusquam omnino alibi, sed in illarum tantummodo Scripturarum mirabili altitudine et mirabili humilitate discuntur. Hac igitur instructione præditum cum signa incognita lectorem non impedierint, mitem et humilem corde, subjugatum leniter Christo, et oneratum sarcina levi, fundatum et radicatum et ædificatum in charitate, quem scientia inflare non possit, accedat ad ambigua signa in Scripturis consideranda et discutienda, de quibus jam tertio volumine dicere aggrediar, quod Dominus donare dignabitur.

ANNO 1707 (1) pag. 97.

CHRISTUM Deum esse profitebantur aperte Martyres, quando dñs sacrificare iussi, respondebant se uni Deo et Christo sacrificare. Sic beata Crispina, quæ passa est, Diocetiano Consalibus, die Nonarum decembrium, apud Colomam Thebestinam, sub Annulino proconsule, sicuti serunt passionis illius Acta in veteribus Analictorum Tomo iii. Nunquam ego, inquit, sacrificavi, nec sacrifico nisi uni Deo et Domino nostro Jesu Christo Filio eius, qui natus est et passus. Et Mammarnis martyr, quem sub eodem Annulino proconsule in civitate Vagensi passum, imperante Maximiano et Gal. testatur Acta in Vet. Analict. Tomo vii, publicata: Nunquam sacrifico demonis, sed uni Deo, etc. Atque aliquanto post: Domino, sicut, Jesu Christo sacrificans, quid fecit